

SOCIALA TJÄNSTEHUNDAR

– omsorg utan ord

Sara Karlberg & Helena Eriksson

Till Cerberus och Alfonz.
Det var med er det började.

SOCIALA TJÄNSTEHUNDAR

– omsorg utan ord

© Sara Karlberg & Helena Eriksson

Klickerförlaget Göteborg AB, 2018

Författare: Sara Karlberg & Helena Eriksson

Redaktör: Lena Gunnarsson

Korrektur: Aili Lundmark, Ordateljén

Illustrationer: Johan Karlberg

Grafisk form: Johan Jarlsmark

Foto: Åsa Jakobsson, KelpiePhoto alla bilder utom följande:

Helena Eriksson sid 42, 219, 221.

Sara Karlberg sid 11, 24, 27, 77, 125, 161, 167, 177, 197, 209, 241.

Michel Hoffman sid 35.

Øystein Johannessen sid 193, 233, 278.

ISBN: 9789198425758

Webb: www.halsanshundar.se

Klickerförlaget Göteborg AB

info@klickerforlaget.se

www.klickerforlaget.se

INNEHÅLL

01 - EN BOK OM HOPP, VILLKORSLÖS KÄRLEK OCH PÄLS MED PLATS FÖR TÅRAR	6
02 - HUND OCH MÄNNISKA – VARFÖR FUNGERAR VI SÅ BRA IHOP?	14
03 - KÄRT BARN HAR MÅNGA NAMN	30
04 - ATT VÄLJA HUND	38
05 - INNAN DU BÖRJAR TRÄNA	58
06 - FÖRBEREDELSE FÖR EN YRKESFRAMTID	80
07 - GRUNDFÄRDIGHETER OCH URVAL AV ÖVNINGAR	94
08 - ATT UTBILDA SIN HUND	128
09 - DEN FÄRDIGA TJÄNSTEHUNDEN	140
10 - ARBETET I PRAKTIKEN	154
11 - ARBETSSOMRÅDEN OCH MÅLGRUPPER	170
12 - ATT INFÖRA HUND PÅ EN ARBETSPLATS	196
13 - ATT ARBETA SOM HUNDFÖRARE	240
14 - TILL SIST	280
TACK	282
ORDLISTA	283
REFERENSER	287

EN BOK OM HOPP, VILLKORSLÖS KÄRLEK OCH PÄLS MED PLATS FÖR TÅRAR

Tänk dig att du är liten igen. Du är ledsen. Kanske har någon varit dum mot dig. Kanske har dina föräldrar bråkat, eller någon i förskolan sagt något taskigt. Känn de varma tårarna som rinner nedför dina kinder. Men så kommer någon. En fuktig nos mot ditt ansikte. Ögonen som söker kontakt. Mjuk päls under dina fingrar. En mjukt svajande svans som likt magi viftar bort det onda. Tårarna torkar och ni börjar leka tillsammans.

Tänk dig att du är tonåring nu. Hur var du i tonåren? Hur mådde du? Visst ägde du världen ibland och visst fanns där avgrundsdykt mörker? Kanske utan egentlig anledning eller på grund av svårigheter du gick igenom. Tänk dig att du ligger där i ditt tonårsrum. Kanske har du posters på väggarna. Kanske en sliten nalle från din barndom. Du är ledsen. Känner dig missförstådd och ensam. När ångesten har dig i sitt kraftigaste grepp så kommer någon igen. Den fuktiga nosen sluter upp vid din sida. Den mjuka pälsen har gott om plats för både tårar och ångest. Kanske lägger sig din hundvän tätt intill dig, eller rullar ihop sig som en trygg beskyddare vid dina fötter. Du är inte längre ensam.

Åren går, nosen kanske grånar och avlöses av en annan nos och sedan kanske ytterligare en. Storleken och fuktigheten och temperaturen på nosen vid din sida kanske varierar. Kanske följer det med en busig blick eller en blick fylld av oändlig vishet. En lång svans eller en liten glad knubbsvans. Lång päls eller kort päls eller krullig och sträv. Hunden finns där, i någon skepnad, vid din sida genom hela livet.

Och så en dag är du gammal. Tänk dig att du är riktigt gammal. Du har levt ett långt liv och nu börjar du bli trött. Kanske har du svårt att röra dig. I huvudet är du fortfarande 20 år, men kroppen blir ett hinder och det är svårt för dig att ta hand om en hund. Du minns hundarna som kärleksfullt funnits vid din sida genom åren, och kanske känner du dig lite ensam. Kanske bor du på ett boende bland flera andra människor på ålderns höst. Kanske får du besök ibland. Kanske känner du inte alltid igen besöket. Men så en dag är den där. Den fuktiga nosen. De blanka, pigga ögonen. Den glatt viftande svansen. Kanske har du aldrig träffat just den hunden förut, men oj vad du minns! Plötsligt öppnar sig dörrar som sällan öppnas längre och minnena finns åter där, lika klara som om det vore igår. Kanske skrattar du för första gången på länge. Kanske somnar du gott den kvällen, utan sömntabletter eller smärtmedicin.

För många av oss finns hundarna där vid vår sida genom hela livet. Vissa av oss kanske av olika anledningar inte kan ha hund, och för vissa av oss är livet utan hund något abstrakt och otänkbart. Att få dela livet med en fyrbent vän är något fantastiskt. Att dessutom få ha hunden som kollega är för många en dröm!

Kompis är utbildad terapihund och skolhund. Han jobbar i Västerås tillsammans med sin förare Sara Karlberg.

Så var det för oss. För oss har hundarna funnits där genom hela livet. Hjälpt oss när det varit svårt. Guidat oss både genom livets mörka och ljusa sidor. Och så väcktes förstås tanken: Tänk om vi kan hjälpa andra människor att få känna samma hopp, kärlek och glädje som hundarna fått oss att känna. Tänk om det finns ett sätt som gör att de som inte själva kan ha hund ändå kan få uppleva dessa känslor. Tänk om våra hundar kan hjälpa andra än bara oss själva att utvecklas och må bättre.

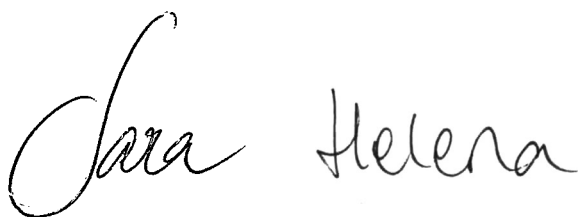
Och tänk, det går ju!

Den här boken handlar om sociala tjänstehundar, vilket i det här fallet är de hundar som arbetar med sin förare mot en individ eller grupp. Assistanshundar och andra hundar som arbetar som stöd för sina egna förare räknas också som sociala tjänstehundar men täcks inte i denna bok.

Den här boken handlar om vad du bör tänka på när du väljer hund inför den här typen av arbete, vad du behöver tänka på när du tränar din hund, hur du implementerar hund i en verksamhet och en massa annat matnyttigt. Du får också träffa flera olika hundteam som porträtteras i studiebesök utspridda i boken. Men det är också en bok om hopp. Om den villkorlösa kärleken och det fulla förtroendet mellan människa och hund. Och om mellanmänskliga relationer förstås. Om värdet i att bli sedd och hörd och om att få gråta i en päls med plats för tårar.

Arbetet med sociala tjänstehundar är en ung bransch som växer explosionsartat i Sverige. Det utmanande i att skriva en bok i en spännande tid som denna är att mycket förändras hela tiden. Vi har försökt fokusera på hur det ser ut idag – 2018 – och har med flit valt att inte ta med alltför många detaljer som vi tror kan komma att förändras inom en snar framtid.

Kanske är du som läsare intresserad av att utbilda din egen hund, kanske är du redan hundförare i arbete. Kanske jobbar du i ett sammanhang som vill införa hund i verksamheten, eller också är du bara nyfiken på ämnet. Vem du som läser än är så hoppas vi att du kommer ha mycket glädje av den här boken.

A handwritten signature in black ink, reading "Sara Helena". The script is fluid and cursive, with the first name "Sara" written in a larger, more stylized font than the last name "Helena".

Svea är utbildad terapihund och skolhund. Hon jobbar i Göteborg tillsammans med sin förare Annika Isoniemi Blom.

STUDIEBESÖK HOS ANETTE OCH MOLTAS

Hundens namn:	Moltas
Hundens ras:	Labradoodle
Hundens ålder:	5 år
Utbildad till:	Terapiahund, vårdhund och barnhund
Förarens namn:	Anette Jirbäck, barnsköterska och hundförare
Arbetsplats:	Astrid Lindgrens Barnsjukhus/SABH (sjukhusansluten avancerad barnsjukvård i hemmet) och lekterapi, Lilla Erstagården (barnhospice)
Målgrupp:	Sjukhusanslutna svårt sjuka barn

Arbetsuppgifter: Moltas uppgift är att finnas till som stöd, motivation, uppmuntran, aktivitet, avledning, glädjespridare och för att öka välbefinnande och livskvalitet, minska oro och ångest, lindra depression, öka självförtroende med mera. Ett svårt sjukt barn som vistas på sjukhus långa tider och utstår tuffa behandlingar ser ofta hunden som ett ovärderligt stöd. Barnet kan gosa och leka med hunden, som inte ställer några krav eller fäller några omdömen. Barnet kan leka i sin egen takt, trots slangar och apparater som de ofta är kopplade till.

Moltas besök kan se ut på många olika sätt. Ibland fokuserar vi på matintresset, då vissa barn slutar äta till följd av behandlingarna de går igenom. Då får barnen mata Moltas med olika saker som även de själva kan stoppa i munnen. Moltas matas då oftast med sked.

Genom att ge Moltas ”sprutor” och plåstra om honom kan vi tillsammans bearbeta det som händer med barnen inne på sjukhuset, och Moltas kan även följa med som avledning vid provtagningar. Vi gör roliga saker som att spela spel, gömma föremål, kasta boll och gå promenader. Moltas lockar till skratt och bus hos barnet, vilket i sin tur ger glädje till barnets familj. För familjen betyder det mycket att få se sitt barn glatt för en stund.

De palliativa barnen och deras familjer följer vi ofta under flera månader. Barnen får en vän som aldrig sviker och som finns med ända till slutet. Med hjälp av Moltas får vi även till samtal om ämnen

som annars är svåra och tunga att prata om. Barnen får även möjlighet att bearbeta det svåra med att döden väntar. En flicka ville till exempel att Moltas skulle spela död en stund vid varje besök vi gjorde hos henne. Kanske var det ett sätt för henne att bearbeta sin ångest? Moltas och jag har också varit med på efterlevandesamtal, på familjens önskan, för att stötta syskon.

Favoritövning: Ingen särskild. Alla besök är så givande att det är svårt att plocka ut något.

Härligt minne: Det finns så oändligt många fina minnen, så det är svårt att välja. Men när föräldrarna till ett barn frågar om hen har ont och barnet svarar: "Jag kan inte ha ont när jag är med Moltas", då blir jag riktigt varm om hjärtat. Och när föräldrar skickar sms om hur glada och tacksamma de är över att ha fått se sitt barn le. Det är så hemskt, det de går igenom; tänk att vi kan bidra med sådan glädje.

ATT VÄLJA HUND

Så kommer vi äntligen till delen om hunden. Vår fantastiska, fyrbenta kollega men också vår bästa vän. Vi får många frågor om huruvida alla hundar passar som sociala tjänstehundar, vilken ras som passar bäst och hur elever bör tänka när de väljer nästa hund. De flesta har redan en hund när de väl söker kontakt med oss, men det finns även de som vill ha vår hjälp att välja en första, lämplig individ.

HUNDENS LÄMPLIGHET

Om du går i tankar att utbilda dig själv och din hund till ett socialt tjänstehunds-team kan du anmäla er till ett lämplighetstest hos någon av de skolor som finns. Skolan gör då en bedömning av din hunds förmågor och hur sannolikt det är att din hund kommer att klara både utbildningen och en framtida tjänst som social tjänstehund. Om du däremot planerar att köpa en valp eller adoptera en vuxen hund och har en önskan om att i framtiden arbeta inom detta fantastiska arbetsfält – ja då finns det förstås massor att tänka på. Du har mycket att väga in i ditt val av hundindivid för att chansen ska öka att hunden trivs som social tjänstehund och för att ni ska fungera som team.

”Hundarna på Stallyckan skänker ovillkorlig, kravlös glädje och kärlek, de stärker självförtroendet och motiverar till fysisk aktivitet. Hundarna kan vid behov även fungera som avledare i den sociala samvaron med andra människor. När fokus ligger på hunden minskar kravet på direktkontakt mellan människor, vilket gör att våra deltagare snabbt känner sig mer bekväma.”

Jeanette Kobilsek, VD, Stallyckan

Lugn, social och miljöstabil

Att en hund är lämplig som social tjänstehund innebär bland annat att hunden är lugn, social och miljöstabil. Med miljöstabil menar vi att den är van vid många olika miljöer och inte blir stressad av nya platser och situationer. Den behöver också ha en bra balans mellan aktivitet och passivitet. En hunds potentiella framtid inom yrket handlar sällan om vilken ras hunden tillhör utan snarare om vilken typ av individ hunden är. Det går inte att göra bedömningar utifrån ett samtal på internet eller i telefon, utan en kunnig person behöver helt enkelt få se hunden och dess reaktioner. I grund och botten handlar det om att hunden ska tycka det är trevligt att gå fram och hälsa och vara social med människor den inte känner. Den ska trivas med fysisk beröring och den ska gärna be om mer.

VAL AV RAS OCH HUNDTYP

Om en hund är lämplig för att arbeta som social tjänstehund hänger alltså allra främst på hunden som individ. Hundens personlighet, dess intressen och egenskaper är det som blir avgörande. Med det sagt finns det förstås raser som, när vi generaliserar, innehåller fler lämpliga individer än andra. Hundarna är framavlade för skiftande ändamål och olika raser har olika mycket kvar av sina ursprungliga egenskaper. Idag avlas dessutom, i vårt tycke, alltför många hundar på utseende som främsta ”egenskap”. Detta kan i sin tur leda till både fysiska och mentala problem. När du väljer ras bör du därför läsa på mycket noga. Väljer du istället en blandras behöver du sätta dig in i samtliga aktuella raser. En blandning mellan en vallhundsras och en jakthundsras medför inte per automatik att jaktinstinkten blir lägre och att hunden istället håller sig närmre. Det kan lika gärna bli tvärtom, eller så kan båda egenskaperna slå igenom och du får en vallingstokig jaktgalning ...

Kika på dominerande egenskaper

Hundavel är en djungel, men du behöver inte vara specialist på genetik för att välja en ras lämplig för arbetet som social tjänstehund. Det räcker att kika på dominerande egenskaper hos en ras. Det finns så klart både för- och nackdelar med de flesta raser.

Retrierraserna är en grupp hundar som ofta har stort intresse för att arbeta och som gillar att samarbeta. Dessutom har de vanligtvis en förkärlek för att apportera – och apportering används mycket i arbetet som social tjänstehund. Samtidigt kan vissa individer ha så hög intensitet under arbete att det istället innebär en svårighet i det här yrket. En social tjänstehund behöver mestadels ha en ganska låg aktivitetsnivå. Dessutom behöver många individer inom dessa raser få arbeta på annat sätt än enbart som social tjänstehund. Till exempel kan det vara bra att gå spår och göra annat som stimulerar deras ofta starka medfödda jaktbehov. Labrador retriever, golden retriever och flatcoated retriever är många gånger ypperliga sociala tjänstehundar om de lär sig hitta en balanserad aktivitetsnivå.

De lugna vinthundarna

Om vi istället tar vinthundar som exempel så är de generellt lättsamma hundar, enkla att ha att göra med och artiga i sin framtoning. Många är faktiskt riktigt

VISSTE DU ATT ...

... en studie visar att hundar som arbetar som sociala tjänstehundar har en höjd kortisolnivå under sitt arbetspass och en högre arousalnivå då än innan arbetspasset. Kortisol är ett stresshormon som är livsnödvändigt men som kan vara farligt att ha för hög nivå av under en längre period. Studien visar också att kortisolnivåerna stiger mer hos de hundar som gör kortare arbetspass jämfört med de som gör långa. Förarna ansåg att det var svårare att ta ordentliga pauser med hunden under de kortare arbetspassen som därför blev mer intensiva. Kortisolnivåerna var också högre ju fler arbetspass hundarna hade per vecka. Forskarna tror inte att det nödvändigtvis beror på negativ stress, utan även kan handla om exalterade hundar som är förtjusta i att utföra sin arbetsuppgift. Det behövs fler och mer detaljerade studier för att säkerställa resultatet. Genom att ge hunden ordentlig tid till återhämtning, fritid och ledighet kan du motverka stress som i sin tur riskerar att bli negativ. Negativ stress för ofta kan leda till kronisk stress.⁸

DEN FÄRDIGA TJÄNSTEHUNDEN

Efter att er utbildning är klar och ni har tagit examen kan ni äntligen ge er ut i arbete. En del har redan ett jobb som tjänstehundsteam som väntar medan andra börjar söka enskilda uppdrag. Som du förstått vid det här laget återstår även fortsättningsvis mycket träning och planering. Du har också en annan viktig uppgift som hundförare – nämligen att se till att din hund mår bra. Den ska hålla ett helt arbetsliv och älska sitt jobb. Det är ditt ansvar att alltid sätta hunden först.

HUNDENS VÄLMÅENDE

Hundens välmående behöver alltid komma först även när ni är färdigutbildade. Ibland krockar hundens och deltagarnas önskemål, och det blir då ditt ansvar att alltid värna om hunden. Det kan handla om enkla situationer som att din hund börjar bli trött under en intervention medan deltagaren skulle må bra av att ni fortsätter. Här är det lätt att förhastat sig och stanna kvar; du ser ju hur glad personen som ni jobbar med blir av er närvaro. För hundens skull behöver du lära dig att på ett snyggt och trivsamt sätt avbryta en intervention. Kanske kan hunden få en rast medan du och deltagaren tittar på foton och minns saker ni gjort tillsammans tidigare.

Vad gillar din hund?

Som vi tidigare nämnt är det av yttersta vikt att välja arbetsområden som hunden uppskattar. Det är stor skillnad på att jobba med små barn, personer med autism, personer med psykosjukdom eller äldre med olika former av demens. Saker som deltagarens eller gruppens aktivitetsnivå, fysiska förmågor och talförmågor påverkar hur hunden har det. Det är viktigt att under utbildningen och inför arbete med nya målgrupper träna hunden för detta. Är din hund ovan vid att arbeta med tysta deltagare behöver den få träna sig på det. Du behöver ge den tydliga uppgifter kring var den ska vara och hur den ska bete sig; då kommer hunden inte att känna stress av sin arbetsuppgift. Istället kommer den, med ditt stöd, att känna sig trygg.

Om hunden inte verkar trivas med en uppgift eller en målgrupp är det ditt ansvar att se till att ni inte arbetar med just dessa. Alla sociala tjänstehundar tränas för många olika situationer som kan uppstå, men hundar gillar och är bra på olika saker – precis som vi människor. Hitta din hunds spetskompetens så kommer garanterat både ni och deltagarna ni möter att trivas absolut bäst.

RASTER OCH SEMESTER

Att du som förare behöver raster och längre semesterperioder är nog ingenting vi behöver förklara. Tänk på att din hund också behöver det. Hunden behöver få ostörd vila och återhämtning även under en arbetsdag, och den behöver få rastningsrundor utan krav på hur den ska bete sig. På vissa arbetsplatser ingår det att deltagare följer med och rastar hunden; då kan det vara bra att ha tagit en kort rast före eller åtminstone göra det efteråt. På så sätt får hunden chans

att rasta av sig på riktigt, utan sitt tjänstetecken och utan att behöva ta hänsyn till den deltagare ni arbetar med. Din hund älskar förhoppningsvis sitt jobb, men den behöver få tydliga raster och mycket återhämtning under sin arbetsdag.

Du behöver också planera in semester för din hund. Ju mer ni jobbar, desto mer behöver den få semester. De förare som jobbar mycket, kanske heltid, som hundförare behöver oftast ha fler än en hund. Du kanske har fem veckors semester per år, men din hund kan behöva mer än så. Än en gång, det är ditt ansvar att ge din hund välförtjänta avbrott från dess arbete.

En tik som löper ska få ledigt under löpperioden. Blir hon dessutom skendräktig efteråt kan hon behöva få sin semester förlängd tills hon är sig själv igen.

HOBBIES OCH FRITID

Din hund behöver också få ha hobbies och fritid, precis som du. Sociala tjänstehundar har givetvis samma grundläggande behov som andra hundar. De behöver få stunder då de bara får vara hundar. Kanske gräva en grop under en buske i er trädgård, spana på grannar, riva och slita i ett gott tuggben, gå långa härliga promenader och träna en hundsport som den gillar.

Hur många hobbies din hund vill ha beror på hur mycket den arbetar såväl som på vad som får din hund att må bra. Ras eller raser, ålder och intressen kommer att styra. Eftersom arbetet som social tjänstehund ställer höga krav på hunden vad gäller lugn, balanserad aktivitet och lyhördhet kan det kanske vara skönt för er att göra något helt annat på er fritid. Tokspringa på en agilitybana kanske, eller gå långa, härliga skogspromenader.

Du känner din hund bäst. Se till att den får en fritid fylld av just det din hund behöver. Glöm inte återhämtningen bara.

HUNDENS MENTALA OCH FYSISKA KONDITION

Om du hjälper din hund att hålla sig i god kondition både fysiskt och mentalt kommer den att hålla längre. Att hunden hela tiden håller sina kunskaper vid liv – det vill säga att du tränar den inför nya och gamla uppgifter – är inte konstigare än att du som förare håller dig uppdaterad kring målgruppen ni arbetar med.

Som vi nämnde tidigare bör en tik i löp få stanna hemma, och detsamma gäller en dräktig tik. Skendräktighet kan skapa förändringar i tikars beteende; du behöver vara observant på detta och vara beredd att ge henne ledigt igen. Det är förstås inte heller lämpligt att låta hunden vara i arbete om du märker att den är ur balans på andra sätt. Vid minsta tecken på att hunden inte mår bra träder ditt ansvar in igen och du behöver ge den ledigt.

Du kan träna upp hundens uthållighet, dess förståelse för övningar samt dess fysiska kondition. Genom att underhållsträna olika övningar som ni arbetar med på jobbet ger du hunden goda förutsättningar att fortsätta känna trygghet på sin arbetsplats. Du kan också träna extra mycket på olika koncentrationsövningar och stadgeövningar för att hjälpa hunden lära sig att generalisera hur den ska bete sig. Då får den en större verktygslåda och förstår hur du vill att den ska bete sig ute på arbete.

Friskvård och fysträning

Både vi människor och hundar har kroppar gjorda för att vara aktiva och röra på oss. Genom att du håller hunden i god fysisk kondition orkar den per automatik mer. Den kommer att kunna arbeta längre stunder och känna sig stark både fysiskt och koncentrationsmässigt.

Arbetet som social tjänstehund innebär generellt sett inte särskilt mycket aktiviteter i form av rörelse. Dessutom får våra hundar ofta mycket godis som lön för sitt arbete, vilket gör att du måste vara noga med att hjälpa den hålla vikten. Du behöver se till att planera in fysisk aktivitet. Ta gärna hjälp av en duktig sjukgymnast eller fysioterapeut som emellanåt känner igenom din hund och ser vad just din hundindivid behöver mer av. Fysisk träning hjälper också till att bygga upp inre stabiliserande muskulatur och förebygga skador som annars kan uppstå. Precis som hos oss människor, helt enkelt.

”JAG MINNS”

Jag minns när jag och min corgi Rut träffade en äldre dam som var långt gången i sin demenssjukdom. Hon hade tappat talet och hade tunnelseende. Vid en intervention satt Rut på en stol bredvid henne. Då damen inte såg Rut så tog jag mjukt hennes hand och hjälpte den så att hon skulle kunna känna på Rut. Med handen i pälsen tittade hon upp på mig och sade högt och tydligt: ”Mjaaauuuu” och gapskrattade sedan högt. Humor finns verkligen hos alla.

Tarja Kohlin, hundförare